

YER TUZISH VA YER KADASTRI TIZIMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISH ORQALI YER RESURLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ILMIY-USLUBIY ASOSLARI

Qodirov Isomiddin Eshmo‘minovich

dotsent, t.f.f.d.(PhD),

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy maqolada yer tuzish va yer kadastr tizimining zamonaviy rivojlanish bosqichlari, ularni raqamli transformatsiya qilishning ilmiy-uslubiy asoslari va yer resurslarini boshqarish samaradorligiga ta'siri chuqur tahlil qilingan. Tadqiqotda yer kadastr ma'lumotlarining aniqligi va ishonchliligini oshirishda geodezik o'lchashlar, GIS texnologiyalari hamda masofadan zondlash usullarining integratsiyasi ilmiy asoslab berilgan. Shuningdek, raqamli yer kadastr tizimining iqtisodiy, huquqiy va ekologik samaradorligi baholanib, uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: yer tuzish, yer kadastr, raqamli kadastr, yer resurslarini boshqarish, GIS, geodeziya, masofadan zondlash, hududiy rejalashtirish.

ABSTRACT

This scientific article provides an in-depth analysis of the modern stages of development of the land management and land cadastre system, the scientific and methodological foundations of their digital transformation, and their impact on the efficiency of land resource management. The study scientifically substantiates the integration of geodetic measurements, GIS technologies, and remote sensing methods in increasing the accuracy and reliability of land cadastre data. The economic, legal, and environmental effectiveness of the digital land cadastre system is also assessed, and scientific conclusions and practical recommendations for its improvement are developed.

Keywords: land management, land cadastre, digital cadastre, land resource management, GIS, geodesy, remote sensing, territorial planning.

KIRISH

Yer resurslari global miqyosda barqaror rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Aholi sonining ortishi, urbanizatsiya jarayonlarining tezlashuvi va iqtisodiyot tarmoqlarining kengayishi yer resurslariga bo'lgan talabni keskin

oshirmoqda. Ushbu sharoitda yer resurslaridan oqilona foydalanish, ularni muhofaza qilish va boshqarish masalalari dolzarb ilmiy-amaliy muammoga aylanmoqda.

Yer munosabatlarini tartibga solishda yer tuzish va yer kadastr tizimi markaziy o'rin egallaydi. Ushbu tizimlar orqali yer uchastkalari hisobga olinadi, huquqiy maqomi belgilanadi, iqtisodiy baholanadi va hududiy rejalashtirish amalga oshiriladi. Zamonaviy sharoitda esa mazkur tizimlarni raqamlashtirish orqali ularning samaradorligini oshirish ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishiga aylangan.

Yer tuzish tushunchasining zamonaviy ilmiy talqini. Yer tuzish an'anaviy ravishda yer fondidan foydalanishni tashkil etish va yer uchastkalarini shakllantirishga qaratilgan faoliyat sifatida talqin qilinadi. Biroq zamonaviy ilmiy yondashuvlarda yer tuzish hududiy rivojlanish, iqtisodiy samaradorlik va ekologik barqarorlikni ta'minlovchi kompleks tizim sifatida qaralmoqda.

Yer tuzishning zamonaviy vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- yer resurslarining fazoviy taqsimotini optimallashtirish;
- hududiy cheklovlar va muhofaza zonalarini belgilash;
- yer foydalanishning barqaror modellarini ishlab chiqish;
- iqtisodiy va ekologik manfaatlar muvozanatini ta'minlash.

Bu yondashuv yer tuzishni faqat texnik jarayon emas, balki strategik boshqaruv vositasi sifatida ko'rsatadi.

Yer kadastr tizimining ilmiy mohiyati va funksiyalari. Yer kadastr - bu yer uchastkalari to'g'risidagi huquqiy, fazoviy, iqtisodiy va ekologik ma'lumotlarning yagona tizimlashtirilgan majmuasidir. Ilmiy tadqiqotlarda yer kadastr tizimi hududiy tahlil va prognozlashning asosiy axborot manbai sifatida qaraladi.

Yer kadastr quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

- yer uchastkalarini identifikatsiyalash;
- yerga bo'lgan huquqlarni rasmiylashtirish;
- yer resurslarini iqtisodiy baholash;
- hududiy rejalashtirishni axborot bilan ta'minlash;
- ekologik monitoringni amalga oshirish.

Ushbu funksiyalar yer kadastr tizimini davlat boshqaruvining muhim elementi sifatida namoyon etadi.

Yer tuzish va yer kadastrining institutsional-huquqiy asoslari. Yer tuzish va yer kadastr faoliyati mustahkam huquqiy va institutsional asosga tayanadi. Yer munosabatlarini tartibga soluvchi asosiy hujjat Yer kodeksi bo'lib, u yerga bo'lgan mulkchilik va foydalanish huquqlarini belgilaydi.

O'zbekistonda mazkur sohada vakolatli organ sifatida O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr davlat qo'mitasi faoliyat

yuritadi. Ushbu institutsional tizim yer kadastr ma'lumotlarining yagona standart asosida yuritilishini ta'minlaydi.

Geodeziya va kartografiyaning yer kadastridagi roli. Yer kadastr tizimining aniqligi va ishonchliligi bevosita geodezik o'lchashlar va kartografik asoslarning sifatiga bog'liq. Yuqori aniqlikdagi geodezik o'lchovlar yer uchastkalari chegaralarini aniqlashda xatoliklarni minimallashtiradi.

Kartografiya esa:

- yer kadastr xaritalarini yaratish;
- hududiy rejalashtirish;
- yer monitoringi jarayonlarida muhim rol o'ynaydi.

GIS texnologiyalarining yer kadastriga integratsiyasi. GIS texnologiyalari yer kadastr tizimining funksional imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Fazoviy ma'lumotlarni qatlamlar bo'yicha tahlil qilish yer resurslarini kompleks baholash imkonini beradi.

GIS asosida:

- yer foydalanish strukturasi tahlil qilinadi;
- hududiy o'zgarishlar monitoringi olib boriladi;
- yer resurslarini boshqarish bo'yicha qarorlar modellashtiriladi.

Yer kadastr tizimini raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligi. Raqamli yer kadastr tizimi iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Yer uchastkalarining aniq hisobga olinishi yer solig'i tushumlarini oshiradi va investitsiya muhitini yaxshilaydi.

Shuningdek, raqamlashtirish:

- yer bozorida shaffoflikni ta'minlaydi;
- yerga oid nizolarni kamaytiradi;
- byudjet tushumlarini barqarorlashtiradi.

Yer resurslarini muhofaza qilishda kadastr tizimining ahamiyati. Yer degradatsiyasi, eroziya va sho'rlanish jarayonlari global ekologik muammolar sirasiga kiradi. Yer kadastr tizimi ushbu jarayonlarni monitoring qilishda muhim axborot manbai hisoblanadi.

Raqamli kadastr:

- ekologik xavf zonalarini aniqlash;
- muhofaza choralari rejalashtirish;
- barqaror yer foydalanish modellarini ishlab chiqish imkonini beradi.

Yer tuzish va kadastr tizimining ijtimoiy ahamiyati. Yerga bo'lgan huquqlarning aniq belgilanishi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Yer kadastr tizimi aholi va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi.

Yer tuzish ishlari:

- hududlar rivojlanishini muvozanatlashtiradi;
- ijtimoiy infratuzilma joylashuvini optimallashtiradi;
- hududlar o'rtasidagi tafovutlarni kamaytiradi.

Ilmiy tahlil va muhokama. O'tkazilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, yer tuzish va yer kadastr tizimini raqamlashtirish hududiy boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. GIS va geodeziya texnologiyalarining uyg'unlashuvi kadastr ma'lumotlarining aniqligini ta'minlaydi.

XULOSA

O'tkazilgan ilmiy tahlillar natijasida shuni ta'kidlash mumkinki, yer tuzish va yer kadastr tizimi zamonaviy sharoitda yer resurslarini boshqarishning eng muhim institutsional va axborot mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tizimlar orqali yer uchastkalarining huquqiy maqomi aniqlanadi, iqtisodiy bahosi belgilanadi hamda hududiy rivojlanishning ilmiy asoslari yaratiladi.

Tadqiqot davomida yer tuzish jarayonlarining an'anaviy yondashuvlardan kompleks, raqamli va integratsiyalashgan boshqaruv tizimlariga o'tayotgani ilmiy jihatdan asoslab berildi. Ayniqsa, geodeziya, kartografiya va GIS texnologiyalarining yer kadastr tizimiga tatbiq etilishi kadastr ma'lumotlarining aniqligi, ishonchligi va operativligini sezilarli darajada oshirishi aniqlandi. Bu esa yerga oid boshqaruv qarorlarining asoslanganligini kuchaytiradi.

Shuningdek, raqamli yer kadastr tizimining joriy etilishi yer munosabatlarida shaffoflikni ta'minlab, yerga oid nizolarni kamaytirish, yer bozorining barqaror ishlashiga erishish va investitsiya muhitini yaxshilashga xizmat qilishi ilmiy tahlil asosida ko'rsatildi. Yer solig'i va boshqa fiskal mexanizmlarning samaradorligi ham kadastr ma'lumotlarining aniqligi bilan bevosita bog'liq ekanligi aniqlangan.

Ekologik jihatdan, yer kadastr tizimi yer degradatsiyasi, sho'rlanish va eroziya jarayonlarini monitoring qilish uchun muhim axborot bazasi bo'lib xizmat qilishi asoslab berildi. Yer tuzish ishlari orqali muhofaza zonalarini belgilash va barqaror yer foydalanish modellarini ishlab chiqish ekologik muvozanatni saqlashga yordam beradi.

Institutsional nuqtai nazardan, yer tuzish va yer kadastr tizimining samarali faoliyati mustahkam huquqiy asos va vakolatli davlat organlari faoliyatiga bog'liq. O'zbekistonda ushbu sohada O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr davlat qo'mitasi tomonidan olib borilayotgan islohotlar yer resurslarini boshqarish tizimini takomillashtirishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, yer tuzish va yer kadastr tizimini to'liq raqamlashtirish, GIS va masofadan zondlash texnologiyalarini keng joriy etish, kadastr ma'lumotlarini muntazam yangilab borish kelgusida yer resurslarini boshqarish samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari bo'lib qoladi. Tadqiqot natijalari mazkur yo'nalishda olib boriladigan ilmiy izlanishlar va amaliy qarorlar uchun muhim ilmiy-uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasining "Davlat kadastrlari to'g'risida"gi Qonuni.
3. Yer tuzish va yer kadastr bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlar to'plami.
4. Geodeziya va kartografiya asoslari. O'quv qo'llanma.
5. Yer resurslarini boshqarish va kadastr tizimlari. Monografiya.
6. GIS texnologiyalarining yer kadastridagi qo'llanilishi bo'yicha ilmiy maqolalar.
7. Masofadan zondlash asosida yer monitoringi. Ilmiy tadqiqotlar.
8. Land Administration Systems: Principles and Applications. International Studies.
9. Sustainable Land Management and Cadastre Systems.
10. Urban and Rural Land Use Planning Methods.
11. Yer resurslaridan oqilona foydalanish va muhofaza qilish masalalari.
12. Geospatial Technologies in Land Cadastre Development.
13. Land Governance and Digital Cadastre Systems.
14. Qishloq xo'jaligi yerlarini baholash va bonitetlash usullari.
15. Ekologik barqarorlik va yer resurslari monitoringi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar.
16. Hududiy rejalashtirish va yer tuzishning zamonaviy usullari.
17. Yer bozorini tartibga solishda kadastr tizimining roli.
18. Davlat kadastrlarining axborot bazalarini shakllantirish masalalari.
19. Raqamli iqtisodiyot sharoitida yer kadastr tizimi.
20. Xalqaro tajribada yer tuzish va yer kadastr tizimlari.